

Hogyan ismerhetők fel terepen a parlagok? ¹

Bartha Sándor és Molnár Zsolt

Fontos praktikus kérdés, hogy terepen miről ismerünk fel egy parlagot? Vannak-e olyan jellegzetességek, szempontok, amelyek segítségével az elsődleges és a másodlagos állományok megkülönböztethetők?

Elméleti szempontból az egyik szélsőség, ha feltételezzük, hogy egy valaha szántott, zavart állomány többé már soha nem érheti el az ősi vegetáció természetességi fokát. Ezzel azt állítjuk, hogy nincs tökéletes regeneráció a természetben. Ebben az esetben feltételezzük, hogy a másodlagos állomány lényegileg különbözik az ősi, háborítatlan esetektől, csak meg kell találni a „markert”, a különbséget indikáló tulajdonságot. Ilyen lehet, pl. bizonyos „ösgyep indikátorfajok” hiánya. Egy ellenkező érvelés szerint az evolúció előbb vagy utóbb mindent orvosol, tehát az állományok másodlagossága relatív, csak azt jelenti, hogy még nem fejeződött be teljesen a regenerációjuk, de idővel a különbségek teljesen eltűnnek. Az őslénytani kutatások szerint a bioszféra a legnagyobb, az egész bolygót érintő múltbéli katasztrófák (tömeges fajkihalások) után is helyreállt, amelyekhez képest egy olyan lokális bolygatás, mint egy szántó kialakítása elhanyagolható. Általában minél nagyobb területre terjed ki és minél intenzívebb egy zavarás, annál hosszabb idő kell a regenerációhoz. A regeneráció azonban biztos, csak idő kérdése.

Terepi élményeink vegyesek. Részben alátámasztják az elsődleges és a másodlagos állományok közötti lényeges különbségeket. Vannak fajok, amelyeket ún. „ősiség indikátor”-nak tekintünk (ld. Csathó András fejezetét) Ezek egy adott tájban (tapasztalataink szerint) csak az általunk elsődlegesnek tartott állományokban fordulnak elő. Zavart helyeken, parlagokon még senki sem találta meg őket. Azonban nem tudhatjuk, hogy az adott faj előfordulása vagy annak hiánya mivel magyarázható. Az életfeltételei hiányoznak-e, vagy csak a véletlenről van szó, és ha elegendően sokáig várunk, akkor előbb vagy utóbb ezek a fajok is megjelennek majd az idős parlagokon.

A fordított eset is előfordul terepen. Igen megrázó és felejthetetlen élmény, amikor egy ösgyepnek gondolt, csodált gyepről kiderül (mert a helyi emberek elmondják), hogy azt valaha (esetleg nem is olyan régen, pl. úgy 15-20 éve) még szántották. Az is gyakori, hogy amikor elkezdünk parlagokat kutatni egy tájban,

---

¹ Megjelent a következő kiadványban: Bartha S., Molnár Zs. (szerk.) (2008): A XI. MÉTA-TÚRA túravezető füzet. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.

némileg elkeseredünk, hogy túl kevés itt a parlag, ebből a kutatásból nem fog kijönni semmiféle tisztességes eredmény. Aztán, ahogy telnek a hetek és hónapok, egyre több állomány válik gyanússá és derül ki róluk, hogy korábban művelték őket. A módszer ismét csak az, hogy utána járunk, megkérdezzük a helyi embereket (vagy a művelést dokumentáló más forrást találunk, ld. Biró Marianna tanulmányát a túrafüzetben). Idővel az ember szeme is „ráélesedik” a parlagokra.

Milyen terepen is felismerhető árulkodó jegyek alapján válik gyanússá egy állomány? A fiatalabb parlagok esetében könnyebb a dolgunk, a nehéz esetet mindig a már jól regenerálódott „óparlagok” jelentik.

1, A korábbi művelés nyomai

- megmaradhatnak a kultúrnövények maradványai (szőlő, gyümölcsfák)
- fiatal parlag esetén még látszanak a szántásnyomok
- a talajfelszín a táj természetes domborzatánál síkabb
- a táj domborzatának fraktálszerkezete „megtörik”, helyenként túl szabályossá válik
- teraszos felszín
- felismerhetők a parcellahatárok (sövények, mezsgyék, a parcella szélén a szántott rész határán feltorlódik a talaj, különösen lejtős felszíneken)
- felhalmozott kövek (obalák) a parcellahatáron (de lehet kaszálás miatt is)
- az erdőben kőteraszok, fákra felfutó szőlő
- az állományt szántóbarázda (egyenes, keskeny árkocska) határolja egy látványosan fajgazdagabb gyep felé
- az állomány alakja túl szabályos négyszög

2, A talajszerkezetben fellelhető nyomok

A talaj erodált, a szerkezeti elemek hiányoznak, keverték, gyengén fejlettek.

3, A vegetáció jellegzetességei

Itt a „nyomozás” során ne feledjük, hogy a parlagokon megjelenő vegetációt a beállt társulásoknál szabályozatlanabb, átmeneti jellegű, szervezetlenebb közösségek jellemzik. A parlagok mintázata, szervezettsége általában más, mint a beállt társulásoké. Átmeneti jellegűk és amiatt, hogy a szukcesszió egy szerveződési folyamat, sokféle szerveződési típust képviselhetnek, és sokféle átmeneti állapotban lehetnek. A sokféleség ellenére, ha egy tájrészlet beállt társulásait valaki már megismerte, akkor a „különbségeket”, a zavartság, szabályozatlanság parlagokat jellemző nyomait felismerheti.

1, távolról nézve a vegetáció nem fraktál, nincsenek benne gradiensek, viszont élesek a határok (de ez lehet kaszálás miatt is)

2, ha nyilvánvaló egy kisebb termőhelyi gradiens, ezt nem követi a vegetáció mintázata, hanem a gradiensén valahol éles határral kettéválik (de ez lehet kaszálás miatt is)

3, az állomány mintázata viszonylag homogén, szeptális fajok tömegesek, de kultúrnövény nincs vagy csak nyomokban (fiatal parlag)

4, az állomány mintázata „zavart jellegű” (csak gyakorlattal ismerhető fel és nem csak parlagokat jellemez, de jó természetességű gyepekre nem jellemző, és azoktól jól elkülönít)

5, nagyfoltos a mintázat, folton belül viszonylag homogén és fajszegény, az egyes foltok különböző korú parlagokra lehetnek jellemzőek (középidős parlag)

6, egy-egy, a parlagra frissen betelepített fű (köztük olyan, ami beállt gyeppen csak alárendelt szerepű) rendszerint nagyon fajszegény, sűrű állományt alkot, benne a fűavar felszaporodik, majd zombékosodik, később fellazul (ez a trend más jellegű szukcessziós sorozatokban is előfordulhat)

7, olyan fajok válnak tömegessé, amelyek egy beállt gyeppen rendszerint ritkák vagy alárendeltek (pl. pillangósok, ruderalis fajok, egyes kétszikűek)

8, furcsa fajkombinációk fordulnak elő (pl. *Fumana procumbens* és *Salix rosmarinifolia*)

9, özöngyomok (pl. *Asclepias syriaca*, *Solidago gigantea*) tömeges előfordulása

10, fajhiány (ősgyep indikátorfajok hiányoznak, a táj ritkább fajai, specialistái jellemzően hiányoznak)

11, a populációk szabályozatlanságának a jele a koordinátlanság (a stacionaritás hiánya), gyakoriak a populációs robbanások, feltűnőek az időbeli váltások, az avarosodás, a kisemlősök és ízeltlábúak gradációi

12, elszórt fák köré négyzet rajzolható

13, nincsenek adott kornál idősebb fák